

DOI: 10.61484/29538181-ss.8.23-14

**ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱԿԱՃԳՆԱԺԱՄԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Լուսյա Մկրտչյան

ԵՀՀ, Տնտեսագիտության, կառավարման և ինֆորմատիկայի ինստիտուտ
Ընդունված է տպագրության, 03.07.2023

Անիտիագիր. ցանկացած երկրում համակարգային ճգնաժամին դիմակայելու համար պետության կողմից պետք է ձևավորվի զարգացման որոշակի մոդել: Կառավարման մարմինները մոդելին պետք է հաղորդեն կոնկրետություն՝ խնդիրների, նպատակների տեսքով, որոնք ամրագրված կլինեն օրենքներով և ընդունված որոշումներով:

Հիմնաբաներ. պետական կառավարում, ճգնաժամային ռիսկեր, համակարգային ճգնաժամ, ռազմավարական նպատակ, տնտեսական ծրագիր:

Հայաստանի Հանրապետությունը կոմունիստական գաղափարախոսությանը հարիր տոտալ-պլանային տնտեսությունից ձերբազատվել է և շարժվում է դեպի շուկայական տնտեսության: Այդ շարժման մեջ պետական կառավարումը ձեռք է բերում հատուկ նշանակություն: Համակարգային ճգնաժամից ազատվելու համար պետական ապարատի կողմից պետք է ձևավորվի զարգացման որոշակի մոդել: Կառավարման մարմիններն այդ մոդելին պետք է հաղորդեն կոնկրետություն՝ տեխնիկա-տնտեսական հաշվարկների, խնդիրների, նպատակների տեսքով, որոնք ամրագրված կլինեն տարբեր օրենքներով, ինչպես նաև ընդունված որոշումների իրականացման համակարգով:

Առանձին հեղինակներ տարբեր կերպ են դասակարգում շուկայական տնտեսության մոդելը: Այսպես, Է. Պ. Դունանը առանձնացնում է շուկայական տնտեսության 3 հիմնական մոդել՝

1. լիբերալ,
2. սոցիալական կողմնորոշում ունեցող շուկայական տնտեսության,
3. շուկայական տնտեսության սոցիալ-դեմոկրատական:

Դրա հետ մեկտեղ, նա պետության դերի նշանակությունը ուղղակիորեն կապում է համապատասխան մոդելի հետ: Ըստ նրա, «պետության տնտեսական դերը էականորեն տարբեր է տարբեր շուկայական տնտեսության մոդելներում», ուստի, որոշ դեպքերում, պետական կարգավորման և տնտեսական քաղաքականության տարբերությունները կարող են չհամընկնել[1]:

Տնտեսական առումով ազատությունը ենթադրում է երկու կարևոր բաղկացուցիչ՝ օրենքով սահմանված մասնավոր սեփականության իրավունք և որոշումների կայացման ինքնուրույնություն: VIII-IX դդ. Պետության տնտեսական դերը կայանում էր հիմնականում այդ առաջնային իրավունքների պաշտպանության մեջ:

XIX դարի երկրորդ կեսին ազգային տնտեսությունը հասավ աննախադեպ մասշտաբների: Դարավերջում տեղի ունեցան գիտատեխնիկական խոշոր զարգացումներ, ի հայտ եկան մի շարք նոր ոլորտներ, խորացավ աշխատանքի հասարակական բաժանումը: Այս բոլոր հանգամանքները առաջացրին մակրոմակարդակում հավասարակշռվածության

պահպանման, ինչպես նաև հակապարբերաշրջանային կարգավորման անհրաժեշտություն: Ծուկա սկսեցին ներթափանցել մոնոպոլիստական համակարգերը: Այս պայմաններում մրցակցության ապահովման նպատակով ԱՄՆ-ում 1890թ-ին ընդունվեցին հակամոնոպոլիստական օրենքներ [2]:

XX դարը նշանավորվեց տնտեսության մեջ պետության դերի առկայության համատարած ամրապնդմամբ [3]: Ի հայտ եկան նոր տեսություններ, օրինակ՝

- ճգնաժամի գլխավոր պատճառ համարվում է արտադրության և սպառման միջև հավասարակշռության խախտումը, խնայողությունների և ներդրումների միջև ծավալների խախտումը և այլն:

- ճգնաժամը պայմանավորված է այն իրավիճակով, որ արտադրության արագ աճը առաջացնում է սպառողական ապրանքների գների իջեցում, որն էլ իր հերթին հանգեցնում է արտադրության միջոցների կրճատմանը:

- գերմանացի տնտեսագետ Ալբերտ Գանը պնդում է, որ ճգնաժամերի պատճառը պայմանավորված է բանկերի սխալ քաղաքականությամբ:

- Հանսենը ճգնաժամերի պատճառները հիմնականում կապում է բանկային կրեդիտների սահմանափակման հետ:

- Չ.Մ. Քեյնսը ճգնաժամերի պատճառը տեսնում է մարդանց խնայողությունների հակվածության մեջ: Այդպիսի հակվածությունն իր հերթին հանգեցնում է պահանջարկի սահմանափակում: Արդյունքում եկամտի նորման լինում է ցածր, որը թուլացնում է արտադրության մեջ կապիտալը ներդնելու ձեռներեցների խթանը:

- ըստ մարքսիստական տեսության՝ ճգնաժամի հնարավորությունը դառնում է ավելի կոնկրետ, քանի որ որոշիչ նշանակություն է ձեռք բերում փողի գործառույթը որպես վճարման միջոց, այլ ոչ թե որպես փոխանակման միջոց:

- բազմաթիվ տնտեսագետներ գտնում են, որ Ռուսաստանը հայտնվել էր համակարգային ճգնաժամում, և դրա համար կային օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներ: Օբյեկտիվ պատճառ էր պլանային տնտեսությունից անցումը շուկայականին, իսկ սուբյեկտիվը՝ անցումային շրջանի սխալ տնտեսական քաղաքականությունը:

XXI դարին բնորոշ է համակարգային ճգնաժամը, որը ոչ թե արտադրության և սպառման միջև ժամանակավոր անհամամասնությունն է, ոչ թե արտադրական կարողությունների ու շուկայի տարողականության միջև խոշորամասշտաբ անհամամասնությունը, այլ առաջին հերթին տնտեսական զարգացման գաղափարախոսության փոփոխությունը: Համակարգային ճգնաժամը փոխել է արտադրության, խնայողության և սպառման միջև փոխհարաբերությունները: Խոշոր սոցիալական-տնտեսական ցնցումների գլխավոր պատճառներից մեկն այն է, որ ժամանակին չի սահմանվել վերը նշված փոխհարաբերությունների օպտիմումը:

Որոշ տնտեսագետների կարծիքով ավելի ճիշտ կլինի համակարգային ճգնաժամը դասել «սպեցիֆիկ տնտեսական ճգնաժամերի» խմբին, այսինքն այն ճգնաժամերի, որոնք կապված են շուկայական տնտեսության պարբերաշրջանային զարգացման հետ անուղղակի կապով:

Հակաճգնաժամային կառավարումը մեծապես կախված է տնտեսության կառավարումով: Գործնականում կարող են գոյություն ունենալ սոցիալիստական և շուկայական տնտեսությունների տարբեր տեսակներ: Կարելի է ասել, որ զարգացած և զարգացող երկրների շուկայական տնտեսությունները տարբերվում են ոչ թե զարգացվածության աստիճանով, այլ նյութական բարիքների արտադրության և բաշխման միջոցների մոդելով: Չարգացած երկրների տնտեսությունը զարգանում է որպես երկարատև, փոխկապակցված գործընթաց, իսկ զարգացող երկրների տնտեսությունը առաջանում և զարգանում է որպես մոդել՝ օտարերկրյա կապիտալի, տեխնոլոգիայի և գաղափարախոսության ներդրման արդյունք:

Պետության տնտեսական քաղաքականության նպատակները կարող են հիմնվել ոչ միայն տնտեսական արդյունավետության չափանիշների վրա, այլև կարող են սերտորեն կապված լինել կրոնի, գաղափարախոսությունների, ազգային հարաբերությունների և այլ հարցերի հետ: Տարբեր երկրներ կարող են ունենալ տարբեր տնտեսական նպատակներ: Օրինակ, տնտեսության արագ աճը առաջնահերթ է համարվում զարգացող երկրների համար: Արդյունաբերական երկրներում առաջին պլան են մղվում շրջակա միջավայրի պահպանության և չվերականգնվող ռեսուրսների սպառման կրճատման խնդիրները: Որպես նպատակ կարող է հանդես գալ նաև գործազրկության կրճատումը: Խնդիրների հստակեցումն ու դրանց իրականացումը պահանջում է ճշգրիտ տնտեսական հաշվարկներ, որը պետք է հաշվի առնի երկրի իրական տնտեսության հնարավորությունները: Ազգային նպատակները, որոնք պետք է արտացոլվեն պետության ռազմավորական որոշումներում, մի կողմից պայմանավորված են տարբեր խավերի և խմբերի, մյուս կողմից՝ պետության արտաքին քաղաքականության շահերով: Նպատակադրվածությունը պետական կառավարման համակարգում կարևոր է համարվում դրված նպատակների իրականացման տեսանկյունից: «Շահ» հասկացությունը ներառում է բնակչության առկա պահանջմունքների համակարգը: Նպատակի իրականացման անհրաժեշտ բաղադրամասերն են ռեսուրսները: Տնտեսական անկայունության, քաղաքական անորոշության և ընդհանուր սոցիալ-հոգեբանական լարվածության պայմաններում մեծանում է տնտեսական ծրագրի անհրաժեշտությունը, որը հիմնված կլինի այնպիսի գաղափարի վրա, որը կմիավորի մարդու և պետության շահերը: Մարդկային պատմության փորձը ցույց է տվել, որ երկրում ճգնաժամը հաղթահարելու համար անհրաժեշտ է կիրառել այնպիսի միջոցներ, որոնք ընդունելի են հասարակության կողմից և միավորում են նրան: Նպատակադրումը պետական կառավարման գործընթացում դասվում է կառավարչական տեսության և պրակտիկայի ամենաարդիական և կարևոր հիմնախնդիրների շարքին [4]: Հենց հասարակության ներքին վիճակը և նրան հուզող խնդիրներն են հանդիսանում պետական կառավարման նպատակների ձևավորման իրական և արդիական աղբյուրներ :

Համակարգային ճգնաժամերը կառավարելու համար անհրաժեշտ է առանձնացնել գլխավոր ռազմավարական նպատակը, այնուհետև իրականացնել այն՝ հստակ քաղաքականությամբ, միաժամանակ հետևելով, որ դրանք միմյանց հետ լինեն փոխկապակցված, աջակցեն ու փոխլրացնեն իրար: Անհրաժեշտ է նպատակների հիմնավորված սուբորդինա-

ցում, այնպես, որ դրանք «աշխատեն» միմյանց համար, որպեսզի մի նպատակի իրականացումը դառնա մյուսի իրականացման աղբյուր: Մյուս կողմից, պետական կառավարման նպատակների հիմնավորվածությունը որոշվում է համապատասխան ռեսուրսներով և ապահովվածությամբ կամ իրավունքով, երբ նպատակներն ամրապնդվում են օրենսդրորեն և կյանքի են կոչվում՝ հիմնվելով օրենքի ուժի վրա:

Նպատակների նկատմամբ հիմնական պահանջներն են՝ բնակչության վստահությունը, նպատակների իրականացման արդյունքների համապատասխանությունը նրանց պահանջմունքներին և շահերին:

Փրականություն

1. Մկրտչյան Լ., Տնտեսության հակաճգնաժամային կարգավորման հիմնական ուղղությունները, Սոցիալ տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, ՀՊՏՀ –ի գիտաժողովի նյութեր, 2007

2. Кэмпбелл Р. Макконнелл, Стенли Л.Брю, Экономикс, Москва 1997, ст.224

3. Սամյուելյան Փոլ Ա., Նորդհաուս Ուիլյամ Դ., Տնտեսագիտություն I, «Ապոլոն», Երևան 1995, էջ 68-82

4. Սուվարյան Յու., Մենեջմենթ, Երևան, 2016, էջ 61-64,

Мкртчян Люся - ОСНОВЫ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИКОЙ. Чтобы избавиться от системного кризиса в любой стране, государство должно сформировать определенную модель развития. Руководящие органы должны конкретизировать эту модель в виде задач, целей, которые будут закреплены законами и принятыми решениями.

Ключевые слова. государственное управление, кризисные риски, системный кризис, стратегическая цель, экономический план.

Mkrtchyan Lusya - THE FUNDAMENTALS OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF THE ECONOMY. in order to get rid of the systemic crisis in any country, the state must form a certain model of development. Governing bodies should give concreteness to that model in the form of problems, goals, which will be fixed by laws and adopted decisions.

Key words. Public administration, crisis risks, systemic crisis, strategic goal, economic plan.